

Ik zie, ik zie, wat jij niet ziet

Het gebruik van paragnosten door de Nederlandse politie*

Priscilla van Hal & Jasper van der Kemp

Inleiding

In het televisieprogramma *Het Zesde Zintuig: Plaats Delict* geven paragnosten aan de hand van hun buitenzintuiglijke waarnemingen hun visie op oude politiezaken. Naar aanleiding van het optreden van enkele politiefunctionarissen in dit programma is door Van Hal onderzocht waarom de politie heeft meegewerkt aan het amusementsprogramma en op welke wijze de politie in de dagelijkse praktijk te maken krijgt met informatie van paragnosten.¹ Het doel van het onderzoek is inzichtelijk te maken welke redenen er zijn om een samenwerking met paragnosten aan te gaan en hoe deze samenwerking vormt krijgt. In dit artikel beschrijven wij het onderzoek van Van Hal.

Uit het onderzoek van Van Hal blijkt dat bijna alle politiekorpsen met enige regelmaat te maken krijgen met paragnosten, maar dat geen van de korpsen precies weet wat ze hiermee aan moeten. Het standpunt van de politie is onduidelijk. Paragnosten melden zichzelf naar aanleiding van berichtgeving in de media over een vermissing of een cold case, of de politie komt via familie van een slachtoffer in contact met paragnosten. Politiefunctionarissen maken soms zelfs op eigen initiatief gebruik van de diensten die paragnosten aanbieden. De waarde van de informatie die paragnosten verstrekken in het opsporingsonderzoek is onduidelijk. Er bestaat geen systematische inventarisatie over die informatie en de waarde daarvan in opsporingsonderzoeken. Er zijn alleen enkele anekdotes waarin het succes van een paragnost wordt geclaimd, maar waarin de feitelijke informatie slecht verifieerbaar blijkt.

Opsporingsonderzoeken behoren zich te richten op feiten. Aan tips van paragnosten wordt desondanks veel aandacht besteed vanwege nabestaanden van een slachtoffer of achterblijvers van een vermiste persoon. Die investering kan worden gezien als een verspilling van tijd, mankracht en middelen als er geen aanwijzingen zijn dat informatie van paragnosten een zinvolle bijdrage kan leveren – en dat terwijl ook binnen de politieorganisatie moet worden bezuinigd.² Een recent voorbeeld van de verspilling van tijd, mankracht en middelen is de zoektocht naar Tanja Groen en de rol van wichelroedeloper Loet van der Gouw. De informatie van Van der Gouw heeft niets meer opgeleverd dan een door de politie opgedoken

* Priscilla van Hal MSc is afgestudeerd criminoloog en werkzoekend. Drs. Jasper van der Kemp is universitair docent Criminologie aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Voor vragen of opmerkingen kunt u contact opnemen met Jasper van der Kemp, j.vanderkemp@rechten.vu.nl.

1 P. van Hal, *Paragnosten in Opsporing. Het gebruik van paragnosten door de Nederlandse politie* (masterthesis Criminologie), Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam 2012.

2 *Kamerstukken II* 2012/13, 29 628, nr. 368, p. 13, 15, 23.

fiets uit de Maas die niet van Tanja Groen blijkt te zijn.³ Dit voorbeeld maakt ook duidelijk waarom er soms naar paragnosten wordt geluisterd. De vondst van de fiets lijkt te suggereren dat het wichelroede lopen toch iets kan opleveren. Het is dan wel niet de fiets van Tanja Groen, maar toch wel een fiets. Het gaat echter om de vraag hoeveel fietsen er in de Maas te vinden zijn en of op een willekeurige andere plaats in de rivier ook geen fietsen gevonden zouden worden. De vondst van de fiets is dus een aanzienlijk minder waardevolle bijdrage aan het onderzoek dan ze in eerste instantie lijkt te zijn. Dit is de kern van het probleem van informatie van paragnosten: deze informatie ontbeert feitelijke informatie waar de politie in de opsporing mee aan de slag kan. Waarom werkt de politie dan toch samen met paragnosten?

Methoden

Binnen het onderzoek van Van Hal zijn drie typen informatiebronnen geraadpleegd. Naast interviews met politiefunctionarissen, medewerkers van het Openbaar Ministerie en paragnosten (11 respondenten) is er een online enquête onder Nederlandse politiefunctionarissen (180 respondenten) gehouden. Daarmee is het mogelijk om een overzicht te krijgen van de ervaringen met en de rol van informatie van paragnosten in de opsporing. Ook is een aantal documenten bij het Openbaar Ministerie verkregen die onder meer richtlijnen beschrijven voor de omgang met paragnosten door politie en justitie. Tegelijkertijd zijn aan de minister en staatssecretaris van Veiligheid en Justitie schriftelijke vragen gesteld over het bestaan van richtlijnen voor de omgang met paragnosten. Middels deze triangulatie wordt het mogelijk om regelgeving en de praktijkervaringen met elkaar te vergelijken.

Regels en richtlijnen

Via een officiële brief aan de minister van Veiligheid en Justitie Ivo Opstelten en staatssecretaris Fred Teeven hebben de onderzoekers een aantal vragen voorgelegd over de inzet van paragnosten in het politieonderzoek. De minister reageerde, ook namens de staatssecretaris, schriftelijk op 8 juli 2011 dat er geen richtlijnen zijn over de inzet van paragnosten bij een politieonderzoek. De informatie van paragnosten wordt net zo behandeld als de informatie van iedere andere burger, zo stelt Opstelten. Ook schrijft hij dat de korpschef zelf kan bepalen in welke mate de paragnost wordt betrokken bij een politieonderzoek en dat hij hier als minister geen bemoeienis mee heeft. Over onze overige vragen omtrent de inzet van paragnosten, bijvoorbeeld om hoeveel zaken het gaat, schrijft Opstelten dat hij het niet opportuun vindt deze inhoudelijk te beantwoorden.

3 M. van Beek, 'Opstelten ziet bij misdrijf heil in paragnosten', *Trouw* 7 november 2012.

Het antwoord van Opstelten dat er geen richtlijnen bestaan, verbaast. Er bestaat namelijk een instructie Onorthodoxe Opsporingsmethoden van het college van procureurs-generaal, de top van het Openbaar Ministerie, over het gebruik van onder andere de inzet van paragnosten.⁴ Ondanks dat die instructie in 2005 door Beijer is beschreven, is deze volgens het Openbaar Ministerie niet openbaar. De instructie Onorthodoxe Opsporingsmethoden is een richtlijn en geen juridische regel. Het is onduidelijk hoe deze richtlijn in de opsporingspraktijk vorm krijgt. Volgens de instructie is het gebruik van onwetenschappelijke methoden namelijk niet zonder meer toegestaan. Dat geldt dus ook voor de paragnostiek, die wordt aangemerkt als een onderzoeksmethode die naar huidige wetenschappelijke inzichten geen zekerheid biedt over de betrouwbaarheid van de resultaten. Toch verbiedt de instructie het inzetten van paragnosten niet. Er kan in bepaalde omstandigheden gebruik worden gemaakt van paragnosten, mits het college van procureurs-generaal daarvoor toestemming verleent. Over die bepaalde omstandigheid staat enkel vermeld dat het een onderzoek moet betreffen naar een ernstig strafbaar feit dat wordt bedreigd met een strafmaximum van ten minste zes jaar gevangenisstraf en de ernst van het feit het gebruik van een onorthodoxe methode rechtvaardigt, en als het gebruikelijke recherchewerk niets oplevert. In die bepaalde omstandigheid van een moeilijk op te lossen zaak mogen de onorthodoxe, niet betrouwbare, opsporingsmethoden dus worden ingezet.⁵ Eigenlijk staat er in de instructie Onorthodoxe Opsporingsmethoden dat inzet van onorthodoxe methoden niet mag, maar toch ook weer wel als aan de voorwaarde van het verkrijgen van toestemming is voldaan. De instructie beschrijft enkel dat toestemming moet worden gevraagd voor de omgang met paragnosten, maar verder worden geen regels gesteld over hoe men met paragnosten moet omgaan. Het gebruik van informatie van en het contact met paragnosten worden niet ingekaderd door regelgeving.

Juridische context

In de Nederlandse rechtspraak moet voordat een verdachte schuldig kan worden bevonden, worden bewezen dat hij een bepaald strafbaar feit heeft gepleegd. Dit kan alleen worden bewezen door gebruik te maken van de wettelijke bewijsmiddelen die in het Wetboek van Strafvordering (Sv) zijn vastgelegd (art. 338 Sv). Op basis van de wettelijke bewijsmiddelen moet de rechter overtuigd zijn dat de verdachte het ten laste gelegde feit heeft begaan. De verdachte moet dus worden vrijgesproken wanneer dit niet het geval is. In artikel 339 Sv worden de vijf wettelijke bewijsmiddelen die een rol mogen spelen bij de veroordeling van een verdachte limitatief opgesomd: (1) de eigen waarneming van de rechter, (2) de verklaringen van de verdachte, (3) de verklaringen van een getuige, (4) de verklaringen van een deskundige, en (5) de schriftelijke bescheiden. Artikel 339 lid 2, 3 en 4 e.v. Sv sluit uit dat verklaringen van paragnosten gebruikt kunnen worden als bewijsmiddel,

4 A. Beijer, *Handboek strafzaken, Hoofdstuk 34, Bewijs. 34.2 De bewijsvoering in feitelijke aanleg. 34.2.12 Bijzondere bewijsmethoden*, Deventer, Kluwer 2006.

5 Beijer 2006.

Priscilla van Hal & Jasper van der Kemp

want een verklaring moet gebaseerd zijn op eigen zintuiglijke waarneming. Een paragnost claimt juist te verklaren vanuit *buitenzintuiglijke* waarneming. Een dergelijke waarneming is niet beschreven in de wet. Paragnosten mogen ook niet optreden als getuige-deskundige, want ook daarvoor geldt het vereiste van kunnen verklaren uit eigen waarneming.⁶

Op basis van alleen een buitenzintuiglijke waarneming kan iemand ook niet worden aangewezen als verdachte, want artikel 27 lid 1 Sv schrijft voor dat, voordat de vervolging is aangevangen, als verdachte wordt aangemerkt degene ten aanzien van wie uit *feiten of omstandigheden* een redelijk vermoeden van schuld voortvloeit. Het moet hierbij gaan om objectieve en concrete gegevens.⁷

Hoewel wet en wetenschap helder zijn en er geen basis is voor het gebruik van bevindingen van paragnosten als strafrechtelijk bewijs, blijkt in de praktijk toch gebruik te worden gemaakt van paragnosten in de opsporing. Zoals is gebleken, is er zelfs regelgeving voor de inzet van paragnosten in de vorm van de instructie Onorthodoxe Opsporingsmethoden, maar ontbreekt het in die regelgeving nu juist aan concrete aanwijzingen voor hoe om te gaan met paragnosten. Dat leidt tot de vraag hoe het gebruik van paragnosten in de politiepraktijk dan vorm krijgt.

Gebruik van paragnosten in de praktijk

De binnenkomst en de behandeling van de informatie van paragnosten vinden op veelal dezelfde manier plaats als bij normale tipgevers. Indien de tips concrete informatie bevatten, zoals de naam van een mogelijke dader of de locatie waar een vermiste te vinden zou zijn, zijn ze 'rechercheerbaar'.

Politiefunctionarissen worden pas geconfronteerd met paragnosten wanneer zij als diender gaan deelnemen aan de politiepraktijk. Tijdens de politieopleiding worden zij namelijk niet voorbereid op de omgang met paragnosten, zo blijkt uit onze enquête (n = 180). Bovendien blijkt het overgrote deel van de politiefunctionarissen, namelijk 81% (145), ook later tijdens hun werk *niet* op de hoogte van het bestaan van de instructie Onorthodoxe Opsporingsmethoden.

Zelfs de minister en de staatssecretaris van Veiligheid en Justitie bleken niet op de hoogte van de instructie Onorthodoxe Opsporingsmethoden en de wetgeving betreffende de omgang met paragnosten, zo blijkt uit de beantwoording van onze vragen in 2011.

Desalniettemin blijkt uit het onderzoek van Van Hal dat verschillende politiekorpsen en politiefunctionarissen toch op regelmatige basis gebruikmaken van en contact hebben met paragnosten tijdens het opsporingsonderzoek. Wat gebeurt er met informatie van paragnosten?

Bijna een kwart van de ondervraagde politiemensen (41) zegt te weten dat in hun korps gebruik wordt gemaakt van paragnosten (zie figuur 1). De meeste tips van paragnosten komen bij de politie binnen op initiatief van de paragnost (51,2%).

6 Art. 342 lid 1 Sv en art. 343 Sv.

7 Art. 27 lid 1 Sv.

Dit kan onder andere per e-mail, in persoon of per telefoon. Daarbij gaat het eigenlijk altijd om geruchtmakende zaken die in de media veel aandacht hebben gekregen. Er lijkt in die gevallen echter geen sprake van een samenwerking tussen de paragnosten en de politie, in de zin dat een paragnost niet meer doet dan informatie verstrekken. In figuur 1 is het resultaat uit de enquête weergegeven op de vraag op welke wijze paragnosten betrokken raken bij een onderzoek.⁸

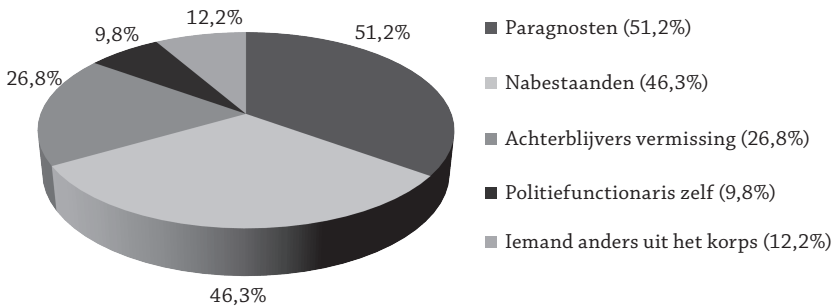
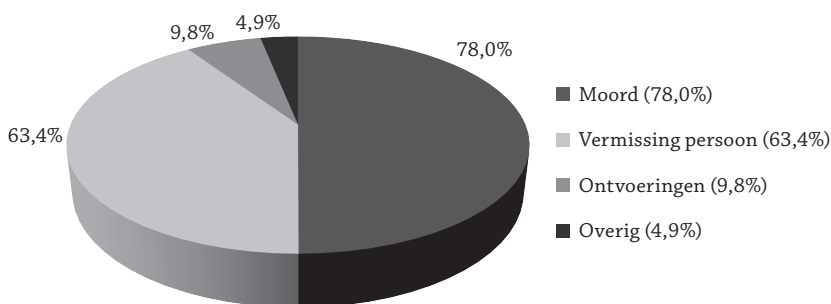
Paragnosten raken ook betrokken bij een onderzoek doordat zij worden aangedragen door nabestaanden. Vaak hebben de nabestaanden in hun wanhoop of zoektocht zelf contact gezocht met een paragnost. Over het algemeen gaat de politie dat contact niet uit de weg, onder het motto 'baat het niet, dan schaadt het niet'. Een andere belangrijke reden is dat ze nabestaanden niet voor het 'hoofd durft stoten' en het contact met de nabestaanden wil behouden. Daardoor kan het dus lastig zijn voor de politie om met nabestaanden en paragnosten om te gaan. Aan de ene kant is een tip van een paragnost geen reden om onderzoek te plegen. Aan de andere kant wil de politie nabestaanden niet het gevoel geven dat niet alles wordt betracht om de zaak op te lossen. Die afweging kan lastig zijn. Ergens een keer gaan kijken op basis van een paragnostische tip is één ding, maar als er vele paragnostische tips binnenkomen, kan het een flink beslag leggen op de onderzoekscapaciteit. Zo leidden de paragnostische tips bij beroemde zaken zoals de ontvoeringszaak van Gerrit Jan Heijn en Freddy Heineken tot het onderzoeken van veel incorrecte informatie. In figuur 2 is weergegeven bij welke zaken paragnosten het meest gebruikt worden, volgens de geënquêteerde politiefunctionarissen die hadden gerapporteerd dat er gebruik was gemaakt van een paragnost.⁹

Uit het onderzoek van Van Hal blijkt dat bij het gebruik van de paragnost in de politiepraktijk een duidelijk onderscheid kan worden gemaakt tussen primaire en secundaire motieven van politiefunctionarissen om met paragnosten contact te hebben. Een primair motief is dat er daadwerkelijk geloofd wordt in de gave van een paragnost. De politiefunctionaris veronderstelt zodoende dat paragnosten door hun gaven waardevolle informatie kunnen verschaffen. Het secundaire motief om contact te hebben met een paragnost is niet het geloof in het bestaan van paragnostische gaven, maar dat het contact met een paragnost om andere redenen functioneel kan zijn. Dit kan bijvoorbeeld spelen als een paragnost via nabestaanden in contact met de politie komt. Om een goede relatie te behouden met de familie van het slachtoffer kan het een overweging zijn naar een paragnost te luisteren. Let wel, in die gevallen onderneemt de politie meestal géén actie op basis van de informatie van de paragnost. Een interessante andere reden die als secundair motief kan worden gezien, is dat iemand onder het voorwendsel paragnost te zijn informatie komt verstrekken of zelfs een indirecte bekentenis komt doen. Het motief van een politiefunctionaris om de paragnost in dat geval te horen kan dus legitiem zijn als die informatie mogelijke daderkennis bevat. Al roept het de vraag op of de paragnost dan niet zou moeten worden aangehouden

8 In het diagram staan procenten die niet optellen tot 100% omdat de respondenten meerdere antwoorden konden invullen.

9 Idem als noot 8.

Priscilla van Hal & Jasper van der Kemp

Figuur 1: Hoe raken paragnosten betrokken bij onderzoek (n = 41)**Figuur 2: Type zaak paragnost meest gebruikt (n = 41)**

als verdachte. Waarschijnlijk is het zo dat een paragnost eigenlijk nooit zodanige concrete informatie kan melden.

Ondanks onze inventarisatie zijn er nog vragen over de dagelijkse praktijk van de omgang met paragnosten door de politie. We weten nu wel dat de politie contact heeft met paragnosten, soms zelfs op initiatief van de politie, maar niet op welke wijze dat bijdraagt aan de opsporing.

De toekomst voorspellen

Het Tweede Kamerlid Gert-Jan Segers van de ChristenUnie heeft op 13 november 2012 Kamervragen gesteld aan de minister van Veiligheid en Justitie Opstelten over het gebruik van paragnosten in de opsporing.¹⁰ Op 20 december 2012 heeft de minister deze vragen beantwoord.¹¹ Via zijn antwoorden maakte Opstelten de tot dan toe onbekende en, volgens het Openbaar Ministerie, niet openbare

¹⁰ Kamerstukken II 2012/13, 2012Z19224, p. 1-2.

¹¹ Kamerstukken II 2012/13, Aanshangselnummer 915, nr. 742, p. 1-2.

instructie Onorthodoxe Opsporingsmethoden openbaar.¹² In de beantwoording van onze brief op 8 juli 2011 noemt de minister derhalve onterecht en blijkbaar ongeïnformeerd dat er geen richtlijnen zijn over de inzet van paragnosten bij een politieonderzoek. Ten tijde van de beantwoording van de Kamervragen lijkt hij opeens beter geïnformeerd over het bestaan van de instructie en verwijst hij daarvoor. Opstelten vindt dat de opsporing zich op feiten moet richten, zo stelt hij in de beantwoording van de Kamervragen. Hij benoemt dat de instructie Onorthodoxe Opsporingsmethoden interne procedureregels voor de politie en het Openbaar Ministerie bevat en is geschreven voor die (uitzonderlijke) gevallen waarin men in een opsporingsonderzoek gebruik wil maken van bijvoorbeeld het horen van getuigen onder hypnose, een leugendetector, het poppenspel, narcoanalyse of een paragnost. De minister ziet het, vanwege de wijze waarop politie en Openbaar Ministerie samenwerken, niet als een probleem dat niet alle politieagenten met deze instructie bekend zijn. Opsporingsonderzoeken vinden volgens hem plaats onder het gezag van het Openbaar Ministerie. Daar ligt volgens hem ook de verantwoordelijkheid voor de keuze welke opsporingsmethoden worden ingezet. Aangezien het Openbaar Ministerie het gezag over het opsporingsonderzoek in een zaak heeft, kan de inzet van een paragnost niet zomaar plaatsvinden als een rechteam dat zou willen. Dit antwoord aan de Tweede Kamer is opmerkelijk, want in zijn eerdere beantwoording aan ons schrijft de minister over de verantwoordelijkheid van de korpschef voor de keuze van de inzet van opsporingsmethoden. De tegenstrijdige antwoorden van Opstelten roepen vooralsnog meer vragen op dan dat zij duidelijkheid verschaffen.

De antwoorden van Opstelten aan de Tweede Kamer zijn enkel gericht op de inzet van een paragnost op initiatief van de politie. Hieruit blijkt nog niet hoe de politie volgens de minister dient om te gaan met een paragnost die zich uit zichzelf meldt naar aanleiding van media-aandacht voor een zaak, of die zich via nabestaanden aandient. De beantwoording van Opstelten geeft daarom aanleiding te onderzoeken in welke zaken een paragnost betrokken is geweest en voor welke zaken daarvoor toestemming is gevraagd.

Volgens de minister verbiedt de instructie Onorthodoxe Opsporingsmethoden het inzetten van paragnosten niet, omdat sommige delicten zo ernstig zijn in de gevolgen voor slachtoffers dan wel nabestaanden dat de politie en het Openbaar Ministerie alle mogelijkheden om een delict op te lossen open willen houden. Gelet hierop wil het Openbaar Ministerie de in de instructie genoemde methoden niet op voorhand uitsluiten. Wat ons betreft ontbreekt in het antwoord van de minister een argument waarom de inzet van onbetrouwbare middelen toch kan. Een paragnost kan immers geen betrouwbare informatie leveren. Waarom kan in zo'n zaak opeens toch betrouwbare informatie verwacht worden van paragnosten? De suggestie die Opstelten wekt, is dat paragnosten betrouwbare en dus feitelijke informatie kunnen leveren.

Een aanvraag om de in de instructie Onorthodoxe Opsporingsmethoden opgesomde opsporingsmethoden toe te passen komt volgens Opstelten overigens zel-

12 College van Procureurs-Generaal, *Instructie Onorthodoxe Opsporingsmethoden. Aanwijzing in de zin van artikel 130, lid 4 Wet RO*, 2003.

den voor. Navraag bij het college van procureurs-generaal leverde op dat er de laatste vijf jaar geen aanvragen zijn geadministreerd.¹³ Dat een verzoek zelden wordt gedaan, volgens Opstelten (nooit in de afgelopen vijf jaar volgens het college van procureurs-generaal), is overigens eenvoudig te verklaren. Zoals uit het hiervoor vermelde onderzoek is gebleken, is de instructie Onorthodoxe Opsporingsmethoden immers onbekend bij een groot deel van de politiemedewerkers. Als zij te maken krijgen met een paragnost via nabestaanden, met een paragnost die zichzelf meldt of als zij deze zelf actief willen inzetten, terwijl zij de instructie niet kennen, zullen zij geen verzoek tot toestemming doen bij het college van procureurs-generaal.

Uit de resultaten van de interviews en de enquête blijkt dat er wel degelijk paragnosten zijn gebruikt in opsporingsonderzoeken. Die resultaten van onze enquête en interviews in samenhang met de informatie van het college van procureurs-generaal moet tot de conclusie leiden dat voor de gemelde inzet geen toestemming is verleend. Dat wil zeggen dat de politie niet in lijn handelt met de instructie Onorthodoxe Opsporingsmethoden en het middel zonder medeweten van het Openbaar Ministerie gebruikt.

Overigens is blijkbaar wel iets bekend bij het ministerie van Veiligheid en Justitie over het effect van de inzet van paragnosten. Want: 'Het is in dit licht niet zo dat de inzet van paragnosten verwarring in onderzoeksteams tot gevolg heeft en dat kostbare tijd verloren gaat', schrijft Opstelten. Het onderzoek dat aan deze uitspraken ten grondslag ligt (of zou moeten liggen), zouden wij graag willen bestuderen, want tot op heden lijkt dit niet openbaar gepubliceerd te zijn. Ook spreekt het antwoord de resultaten van eerder onderzoek naar de bijdrage van tips van paragnosten in de opsporing tegen. Die onderzoeken tonen aan dat geen enkele paragnostische tip tot een zinvolle bijdrage aan de oplossing van een zaak heeft geleid.¹⁴

Helaas zijn de antwoorden van Opstelten niet voorzien van degelijke onderbouwing. Ook wordt niet gerefereerd aan het onderzoek van Van Hal dat de aanleiding is voor de Kamervragen. De beantwoording van de Kamervragen door de minister over de daadwerkelijke inzet van en omgang met paragnosten is vaag. Het enige positieve aan de beantwoording van de vragen door Opstelten is dat de instructie Onorthodoxe Opsporingsmethoden nu openbaar is en aandacht krijgt.

13 K. van den Boogaard, Persoonlijke communicatie, 21 februari 2013.

14 Zie o.a. H.B. de Valk, *De paragnost een tip voor de politie? Een aanzet tot nader onderzoek van paranormale verschijnselen en de bruikbaarheid hiervan in politieke zaken* (scriptie), Nederlandse Politie Academie 1986; J.B. Willemsen, *Paragnosten, hulp bij het politiewerk?* (scriptie), Nederlandse Politie Academie 1985; J.L.F. Gerding, B. Millar, G.C. Molewijk, J.G. Neu & W. Voois, 'Analyse van de paranormale tips in de ontvoeringszaak G.J. Heijn', *Tijdschrift voor de Parapsychologie* 1988, 1/2, p. 2-71; J.G. Neu, 'De waarde(loosheid) van spontane bijdragen van paragnosten. Een analyse van paranormale tips in de Heineken-affaire', *Tijdschrift voor de Parapsychologie* 1985, 3, p. 51-57.

Ter afsluiting

Over de waarde van de informatie van paragnosten bestaat geen eenduidig beeld. Gedetailleerde en geverifieerde voorbeelden van correcte informatie worden niet gerapporteerd. Ons onderzoek geeft inzicht in het contact van de politie met paragnosten en hoe onduidelijk dat is gereguleerd. Het zou dan ook aan te bevelen zijn om het effect van het contact met paragnosten op het opsporingsonderzoek nader te onderzoeken en ons onderscheid in primaire en secundaire motieven daarbij te hanteren. Hoewel er geen wetenschappelijke grondslag is, zoals ook in de instructie Onorthodoxe Opsporingsmethoden wordt vermeld, om geloof te hechten aan uitspraken van paragnosten en er geen wettelijke grondslag is om deze in de strafrechtelijke bewijsvoering te gebruiken, blijkt in de praktijk wel sprake te zijn van contact tussen politiefunctionarissen en paragnosten. In bepaalde gevallen kan zelfs met toestemming van het college van procureurs-generaal gebruik worden gemaakt van deze onorthodoxe opsporingsmethoden. In het onderzoek van Van Hal laat het overgrote deel van de respondenten weten geen informatie over de omgang met en de regels omtrent paragnosten gekregen te hebben in hun opleiding, noch later in het werkveld. Een aanbeveling die wij dan ook doen is dat er gezorgd moet worden voor goed geïnformeerde politie-medewerkers en voor de ontwikkeling van daadwerkelijke richtlijnen die de omissies van de instructie Onorthodoxe Opsporingsmethoden ondervangen.